

PROBLEMATIKA MREŽE REGIONALNIH MUZEJA NA OTVORENOM U SLOVENIJI

ZVEZDANA KOŽELJ

Izvadak:

Ovaj prilog prikazuje vremenski razvoj zamisli o muzejima na otvorenom u Sloveniji. Uz pitanja vezana uz provedbu projekta Mreže regionalnih muzeja na otvorenom prostoru u Sloveniji, autorica također ukazuje na načine njihovog rješavanja.

Prvi, iako posredni, zameci ideja o postavljanju muzeja na otvorenom kod nas se javljaju još 1885., dakle četiri godine nakon osnivanja prvog otvorenog muzeja uopće - riječ je o Skansenu u prilogu Matije Murka, koji možemo smatrati prvim slovenskim etnografskim programom.¹ Od samog poticaja za prikupljanje materijala radi dokumentiranja građevina u poglavlju "Pouke za Slovence" važniji su njegovo oduševljenje prema prenesenim objektima, realistički prikazi života i rada, te kritika izradbe idealnih rekonstrukcija, što smisao- no možemo tumačiti kao prvi poticaj za prezentiranje objekata u muzeju na otvorenom.

U svom djelu *Domovinsko varstvo* (Zaštita narodne baštine)², Josip Mantuani je 1914. godine još jasnije oblikovao ciljeve i sadržaj centralnog muzeja na otvorenom koji bi u posebnom muzejskom odjelu na otvorenom prostoru sadržajno obuhvatio zaštitu

prirodne i kulturne baštine u najširem smislu.

Daljnji poticaji za muzej na otvorenom sežu u kasne tridesete, jer zbog prostornih poteškoća koje se konačno rješavaju tek ove godine, Etnografski muzej nije bio u stanju predstaviti pojedine lokalne raznolikosti našeg područja, bilo pomoću modela pojedinih tipova kuća ili uređenjem stvarnih interijera.³

Odmah nakon Drugoga svjetskog rata, usporedo s novim idejnim prijedlogom za prostorno rješenje Etnografskog muzeja, planirala se i izgradnja "etnografskog parka" u okolici Ljubljane. Bilo je planirano da se uz zgradu muzejske uprave na površini od 2500 do 2800 m² postavi i 6 do 10 osnovnih tipova slovenskih seoskih kuća s gospodarskim zgradama, kao i nekoliko tipova pastirskih nastambi, obrtničkih radionica itd.⁴ Ovaj se središnji muzejski projekt nije ostvario iz više razloga, između ostalog i zbog toga što je predstavljanje arhitektonskih spomenika njihovim premještanjem na izabrano zemljište bilo u suprotnosti s općevažecim i zakonski utvrđenim načelom zaštite spomenika *in situ*.⁵

U dvostrukoj ulozi, kao ravnatelj muzeja i kao voditelj referata za etnografske spomenike na tadašnjem Zavodu za zaštitu i znanstveno istraživanje kulturnih spomenika i prirodnih znamenitosti NRS, danas Upravi RS za kulturnu baštinu, Boris Orel se pri bavljenju pitanjima zaštite nepokretnih spomenika odlučno zauzimao za izgradnju muzeja na otvorenom koji bi, prije svega, udruživao muzejsku funkciju i funkciju zaštite spomenika. U članku⁶ koji

smo do sada neopravdano zanemarivali kao programsku i načelnu osnovu etnološkog rada u muzejskoj i konzervatorskoj djelatnosti, Orel je između ostalog zaključio da bi muzej na otvorenom prostoru u znatnoj mjeri rasteretio "etnografsku" zaštitu spomenika. S druge strane, djelatnost zaštite u seoskom području jednostavno bi zamijenili s - u srednjoj Europi već prihvaćenom i oprobano - domaćinskom zaštitom. Tako je Orel u drugoj polovini pedesetih godina izradio nacrt za novu muzejsku zgradu s muzejom na otvorenom prostoru koji bi se protezao na oko 50 ha kraj gostionice Čad podno Rožnika. U posebno "slovensko etnografsko naselje" namjeravali su prenijeti 15 do 20 tipova i inačica slovenskih seoskih kuća s gospodarskim zgradama, nekoliko planinskih pastirskih nastambi, pastirskih i ugljenarskih kućica, skloništa i obrtničkih radionica. Unutrašnjost svih građevina koje bi se iz prvobitnog okružja premjestile u park bila bi opremljena autentičnim pokućstvom, posudom, nošnjama itd.

Godine 1956. održano je savjetovanje muzealaca etnologa na kojemu je zaključeno da bi "naši muzeji trebali razmisliti o mogućnosti prenošenja određenih nepokretnih etnoloških objekata u neposrednu blizinu muzejskih zgrada ukoliko ih nije moguće održavati na licu mjesta (*in situ*), odnosno ako su ionako izgubili svoju prvobitnu okolinu"⁷. Ova dva zahtjeva predstavljaju temelje teorije i filozofije zaštitarske djelatnosti. Time bi se preko muzeja na otvorenom riješile poteškoće vezane uz prijenos i prikazivanje unutrašnjosti koja je sastavni, organski dio

nepokretnih objekata nad kojima bdiju konzervatori, kojima je pak glavni kamen spoticanja bila njegova neživotna, kazališno-folklorna strana. Zaštitarska je struka opet i nanovo zastupala isključivo rješenje *in situ*. Zbog potpuno suprotnih stavova o primjerenosti i potrebitosti uspostave otvorenog muzeja, postavljanje središnjega republičkog muzeja na otvorenom ostalo je i dalje neostvarenom zadaćom Slovenskoga etnografskog muzeja u Ljubljani.

Iste je godine postavljanjem (rekonstrukcijom) partizanskih tiskara na šumskom području ponad Cekinovog dvorca u Ljubljani⁸ uređen prvi slovenski muzej na otvorenom. Uzimajući u obzir novija gledišta matične struke, muzejsku zaštitu građevina iz razdoblja NOB-a smijemo i možemo tretirati u sklopu zaštite slovenskoga narodnoga graditeljstva.

Razvoj muzejske zaštite etnoloških spomenika i dalje se odvijao u sjeni djelatnosti zaštite spomenika te je težio gradnji lokalnih muzeja na otvorenom; takve je muzeje u stručnim krugovima u prvom redu zastupao Franjo Baš.

Prema podacima iz Upitnika o muzejima na otvorenom, koji je pod okriljem Slovenskog etnološkog društva 1980. godine poslan u osamnaest ustanova, u Sloveniji je bilo deset lokalnih muzeja na otvorenom u kojima se nalazilo oko 30 objekata, prvenstveno manjih građevina, primjerice drvene stambene kuće, ambari, pčelinjaci, pušnice za sijeno, bunari, sušionice voća, mlinovi i partizanske tiskare⁹. Među njima su bile građevine koje su već prije prijenosa na novu lokaciju bile zaštićene

kao spomenici, a većinu njih zbog neodgovarajućih uvjeta, novih gospodarskih potreba ili urbanističkih planova, nije bilo moguće održavati na mjestu nastanka.

Slovenski su etnolozi 1978. bili protiv sudjelovanja u gradnji jugoslavenskog muzeja na otvorenom na području zemljopisnog središta Jugoslavije. Slagali su se samo s postavljanjem otvorenog muzeja na republičkoj razini, i to u obliku muzejske izložbe čime se, međutim, ne bi riješilo pitanje građevinske baštine s gledišta zaštite spomenika.¹⁰

Svoj cilj nije postiglo ni savjetovanje etnologa i arhitekata o muzeju na otvorenom održano 1981. godine¹¹, a koje je upriličila i vodila skupina Slovenskog etnološkog društva za zaštitu spomenika i prostorno planiranje. Na žalost, sudionici savjetovanja se ni ovaj put nisu jedinstveno usuglasili, već su ostali kod dva vrlo suprotna mišljenja: za muzej na otvorenom, odnosno protiv njega! Možda su se u raspravi suviše naglašavali negativni čimbenici, što proizlazi iz straha da bi postojanjem muzeja na otvorenom djelatnost zaštite spomenika bila još zanemarenija i neučinkovitija.

Svi ovi pokušaji, odnosno zameci spomenutih muzeja na otvorenom, bili su ponajprije plod neplanskog, slučajnog i amaterskog rada ostvarenog, prije svega, kroz prijenos "otpisanih", spomenički visoko ocijenjenih, objekata. Taj su posao obavili predani mještani, zaneseni amateri, stručnjaci u muzejima i zavodima za zaštitu prirodne i kulturne baštine, ali uz odlučujuću potporu društvenih i društveno-političkih organizacija. Ako pri postavljanju

muzeja na otvorenom, odnosno pri njihovom redovnom djelovanju i održavanju svi ovi čimbenici nisu bili ravnopravno zastupljeni (što je na žalost bila dosadašnja praksa), muzeji su ili propali ili više-manje žalosno životare. Osamdesetih su godina jedinom hvalevrijednom iznimkom bili otvoreni muzeji u Rogacu i Sečovljama. Ukratko, uzroke za često bezizlazno stanje muzeja na otvorenom prvenstveno smo tražili u manjkavom i nedostatnom sudjelovanju ustanova, nedoradenoj metodologiji i, ponajčešće, čak potpuno suprotnim stajalištima struke.

Unatoč tome kratko se vrijeme činilo da se izgledi za novi Slovenski etnografski muzej, kao i za središnji muzej na otvorenom, poboljšavaju. U studenom 1985. godine održano je izvanredno opće zasjedanje Slovenskog etnološkog društva posvećeno problematici etnološkog muzealstva; kako bi dobio potporu Društva, na njemu je bio izložen i predstavljen idejni projekt novog zdanja etnografskog muzeja (kao jedino prihvatljivo rješenje), uključujući pripadajuće zemljište (oko 150 ha) za muzejsko predstavljanje objekata narodnoga graditeljstva. Iako je lokacija muzejskog kompleksa na rubu parka Polhogradski dolomiti uz dvorac Bokalce već bila uzeta u obzir u općinskim srednjoročnim planovima, a i Ljubljanska ga je kulturna zajednica već uključila u srednjoročni financijski plan, taj je ambiciozni projekt opet ostao mrtvo slovo na papiru.

Upravo u to vrijeme dozrela je inicijativa Zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine Kranj za postavljanje središnjeg muzeja na otvorenom kod dvorca

Krumperk, koji se nalazi u Spomen-parku revolucionarnih tradicija općine Domžale.¹² Razrađen je čitav niz pripremnih materijala, a 1989. je Zavod iz Kranja, u suradnji sa svim etnologima konzervatorima, tadašnjim Zavodom RS za zaštitu prirodne i kulturne bašine te Slovenskim etnografskim muzejom, izradio studiju čiju je jezgru predstavljao popis objekata narodnoga graditeljstva koji se mogu prenijeti u muzej na otvorenom prostoru.

Sudjelovanje¹³ na 14. savjetovanju Saveza europskih muzeja na otvorenom u Rožnovu 1990. godine, dodatni razgovori sa sudionicima i s osnivačima i upraviteljima regionalnih i središnjih muzeja na otvorenom, pregled muzeja na otvorenom te proučavanje stručnog gradiva preusmjerili su naša razmišljanja na uspostavu regionalnih, a ne središnjeg muzeja na otvorenom. Postali smo svijesni da bi se upravo regionalnim muzejima najlakše i najprimjerenije zadovoljila dva važna zahtjeva:

- autentičnost, složenost postava i
- prikaz raznolikih tipova narodnoga graditeljstva.

Nakon povratka iz Češke, sudionici savjetovanja udružili su snage u ostvarivanju zajedničkog cilja - mreže regionalnih muzeja na otvorenom prostoru. Prva je potpora našoj zamisli stigla iz konzervatorskih krugova, koji su za savjetovanje osigurali tri od ukupno četiri sudionika. Dojmove i zaključke sa savjetovanja, kao i tadašnja planska nastojanja u svezi s uspostavom mreže regionalnih muzeja na otvorenom, predstavili smo ujesen iste godine na posebnom

savjetovanju Slovenskog etnološkog društva. Naši su planovi bili jednoglasno prihvaćeni. Poticaj za uspostavu mreže regionalnih muzeja na otvorenom prostoru podržali su i predsjednik vlade i ministar za kulturu koji je na temelju naših zaključaka odobrio poseban dugoročni projekt pod nazivom "Mreža regionalnih muzeja na prostoru kao dodatni oblik zaštite nepokretne etnološke baštine" te imenovao koordinacijski odbor za izvedbu projekta sa zadaćom programskog usklađivanja i raspodjele sredstava nositeljima izgradnje pojedinih muzeja.

Od samog početka planiranja i izvedbe projekta zauzeli smo se za što višu razinu stručnosti i organizacijske usklađenosti pri njegovom osmišljanju. Zbog loših iskustava iz prošlosti, posebice glede izbora neprikladnih lokacija i sadržaja muzeja na otvorenom, u okviru koordinacijske skupine tj. Projektnog odbora, odlučili smo raspisati natječaj za određivanje mogućih lokacija.

U tu sam svrhu pripremila posebnu dokumentaciju¹⁴ koja je upućena na razmatranje svim organizacijama koje se bave zaštitom spomenika te onim općinama za koje smo pretpostavljali da mogu predložiti dodatne lokacije. Sastavljen je sljedeći popis: Rogatec, Sečovelje, Pleterje (kao postojeće) te Račji dvor, Brdo pri Kranju i Log u Trenti (kao planirane). Posljednja, na žalost, nije išla u razmatranje zbog oštrog protivljenja lokalnog pučanstva. Natječajna je dokumentacija sadržala kratki prikaz razvoja, značenja i biti muzeja na otvorenom u Europi i Sloveniji, kako u prošlosti tako i danas. U obrazloženju projekta predstavila sam definiciju¹⁵ te

najvažnije zadaće¹⁶ muzeja na otvorenom, a to su prvenstveno očuvanje i predstavljanje objekata s područja narodnoga graditeljstva (cilj konzervatorske i muzeološke djelatnosti) s naglašenom odgojno-obrazovnom ulogom. Osobito sam naglasila da muzej na otvorenom mora u najvećoj mogućoj mjeri prikazivati život u prošlosti, posebice materijalnu, društvenu i duhovnu kulturu, što bi sa svoje strane doprinijelo sazrijevanju suvremene nacionalne svijesti. Izvor za svoj znanstveni rad ovdje mogu naći sljedeće struke: poljodjelstvo (u najširem smislu), etnologija (izučavanje načina života), povijest arhitekture i tehnike, mala privreda, a posebice školstvo i turizam, s time da upravo te djelatnosti u pravilu i sudjeluju u postavljanju i oživljavanju takvog muzeja. Istaknula sam, također, važnost ekološkog vida gospodarenja, predstavljanja starih vještina i obrta (kako za postavljanje i redovno održavanje objekata, tako i za predstavljanje života i rada) te primjerene i što stručnije podržane tržišne usmjerenosti ove djelatnosti. Unatoč tome što tada nisam (barem ne u potpunosti) poznavala ICOM-ovu Deklaraciju i njene dopune¹⁷, mogu reći da smo u svojem radu smisljeno poštivali sve njihove bitne sadržajne komponente.

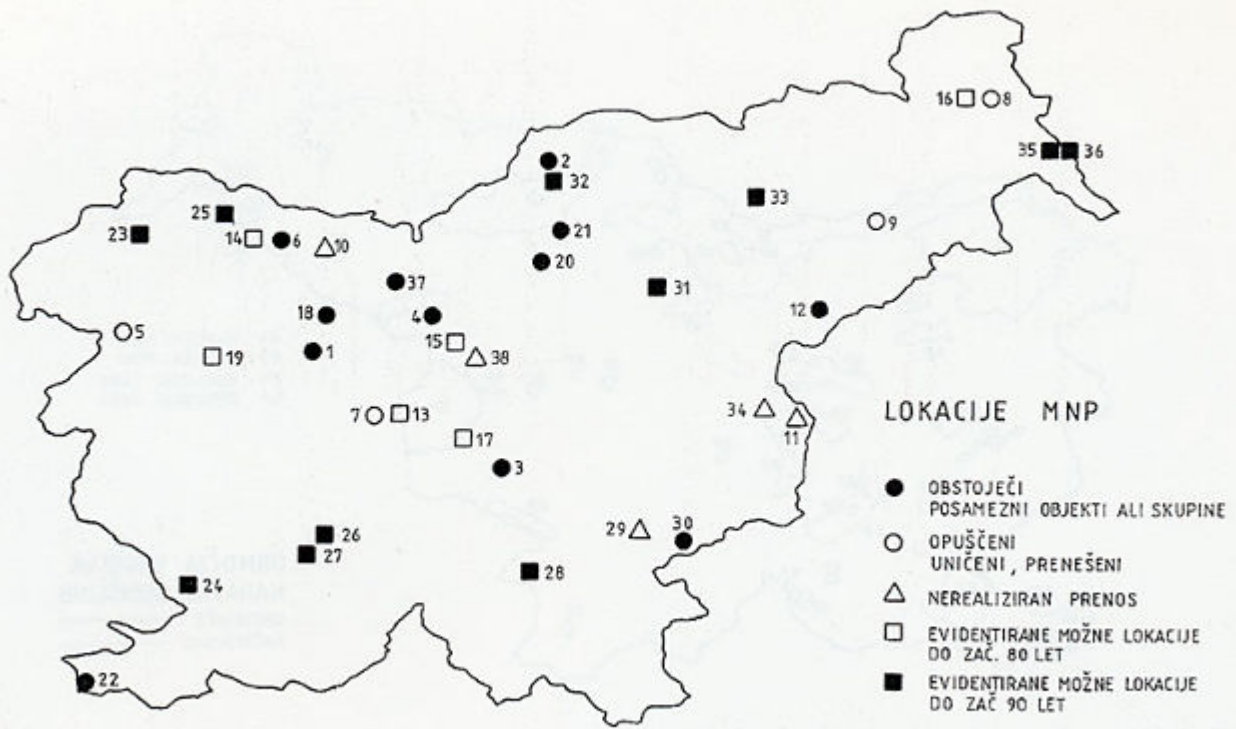
Iz iskustva znamo da su pogonska sila takvih i sličnih akcija posebni odbori (kao npr. u Rogacu) koje čine muzejski i konzervatorski djelatnici te entuzijasti iz neposredne okoline. Kao dobar primjer, mogu navesti "model" Muzeja u Kobaridu, gdje se organizacijski odbor pretvorio u muzejske djelatnike s tržišnim usmjerenjem.

Uz predstavljanje najrazličitijih vrsta muzeja na otvorenom posebno sam utvrdila kriterije za izbor lokacija i objekata. Za izbor lokacija, postavila sam sljedeće kriterije:

- površina otvorenog zemljišta oko 20 ha;
- zatvorenost područja (npr. dolina bez neprimjerenih naseobina i infrastrukturnih objekata; iako je s druge strane njihova blizina poželjna);
- konfiguracija tla mora odgovarati tipu predstavljenih objekata i seoskih gospodarstava;
- položaj u područnom, regionalnom, nacionalnom ili spomen-parku glede, primjerice, pojedinih kulturnih spomenika ili prirodnih znamenitosti, tj. postojećih objekata koji obogaćuju cjelovito predstavljanje muzeja na otvorenom (npr. gradina, rijeka, špilja itd.);
- spremnost lokalnog pučanstva i organizacija na pružanje pomoći (pri postavljanju i djelovanju muzeja na otvorenom).

Kao što sam već naglasila kriteriji su se morali odrediti prvenstveno stoga što je kod njihova odabira u prošlosti bilo previše pogrešaka. S druge je strane postojao neočekivano veliki broj ponuda za nove lokacije zbog čega se još više vodilo računa o predloženim kriterijima.

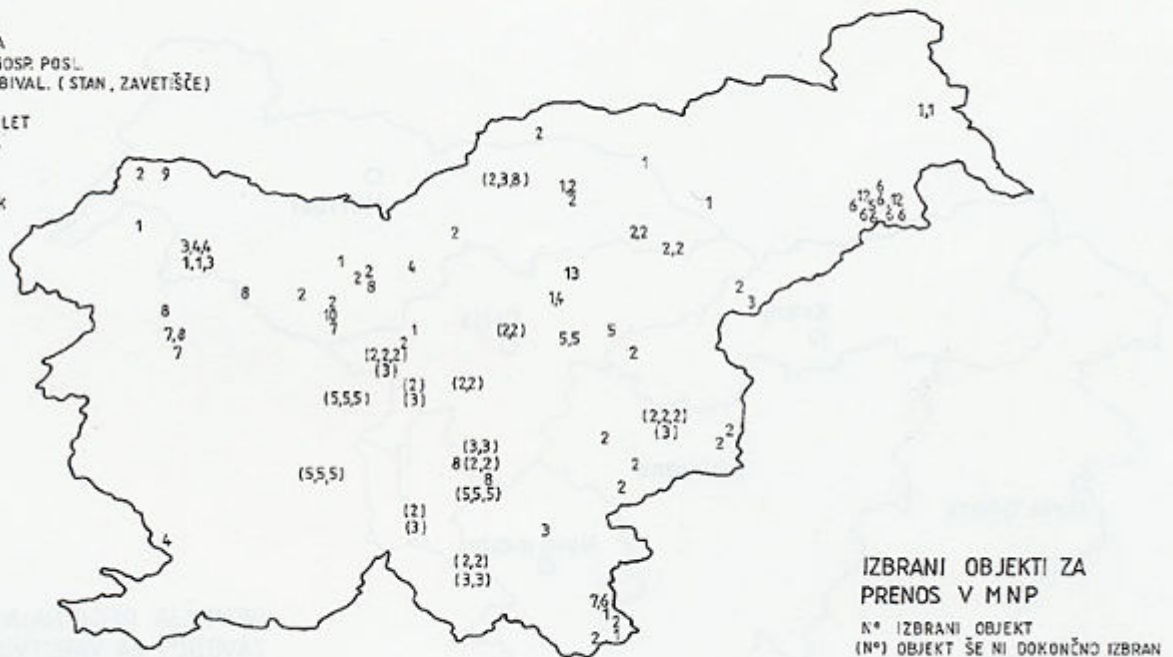
Kao dodatno gradivo za pomoć kod izbora lokacija predložila sam sljedeće karte:

1. Lokacije:

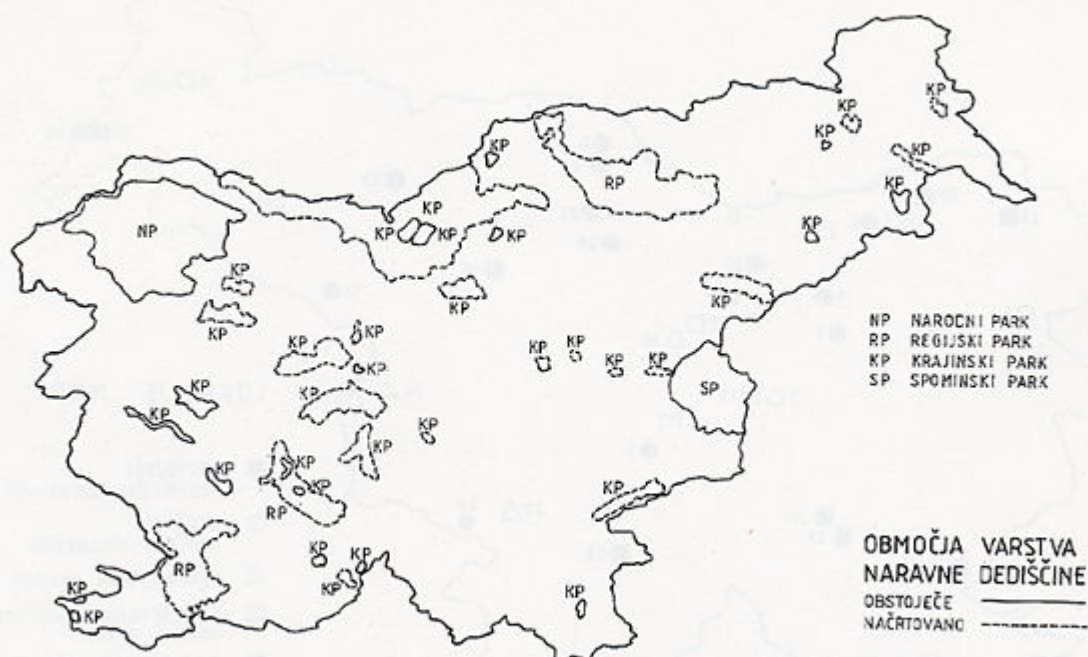
- postojeći (pojedinačni objekti ili skupine);
- ostavljeni (uništeni, preneseni);
- nerealizirani prijenos;
- evidentirane moguće lokacije do početka 80-ih godina;
- evidentirane moguće lokacije do početka 90-ih godina.

- 1 DOMAČUJA
- 2 STAN HIŠA
- 3 VEČNAM. GOSPR. POSL.
- 4 OBČASNO BIVAL. (STAN, ZAVETIŠĆE)
- 5 KOZOLEC
- 6 VINSKA KLET
- 7 SUSILNICA
- 8 KAŠČA
- 9 HLEV
- 10 ČEBELNJAK
- 11 SVISLI
- 12 PREŠA
- 13 MLIN

2. Izabrani objekti za prijenos u muzeje na otvorenom (grada je priredena već 1989. godine):

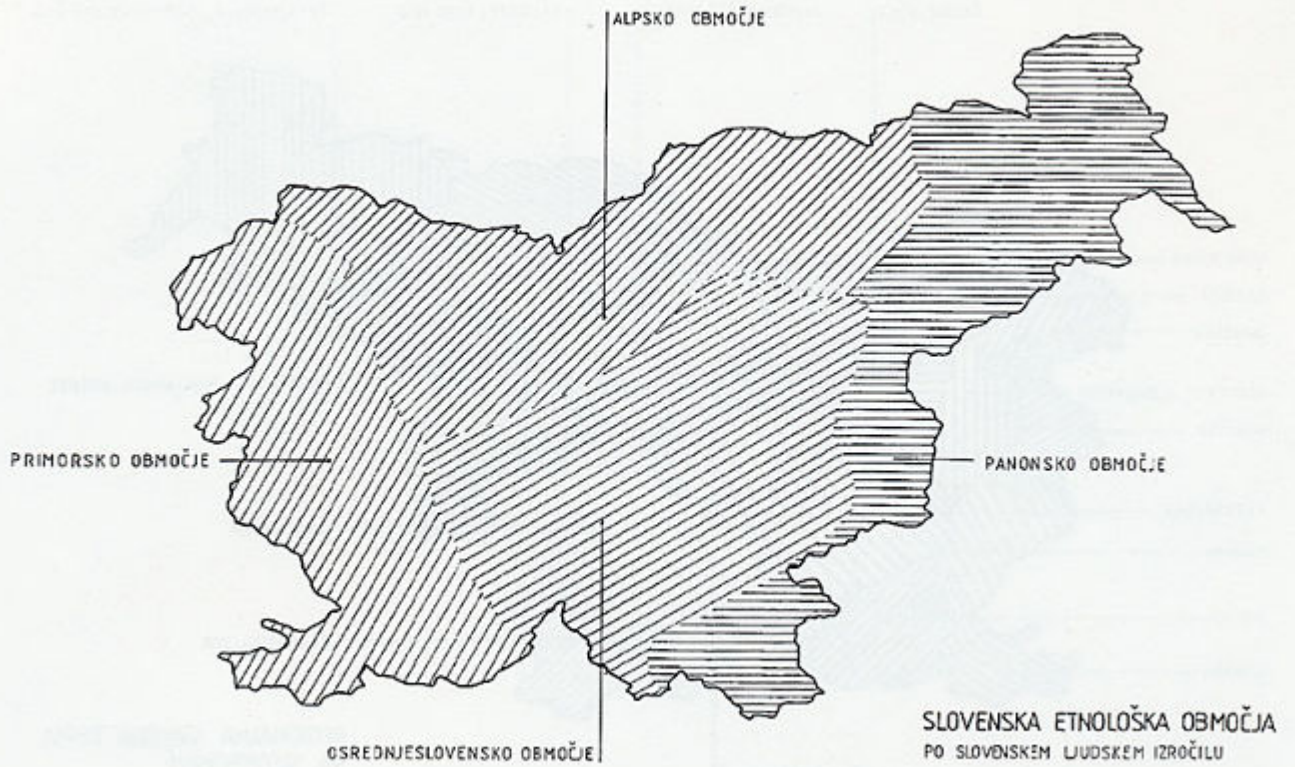
1. Imanje, 2. Stambena kuća, 3. Gospodarske zgrade (višenamjenske), 4. Povremeni smještaj (stan, sklonište), 5. Sušnice za sijeno, 6. Vinska klijet, 7. Sušionica, 8. Žitnica, 9. Staja, 10. Pčelinjak, 11. Dijelovi potkrovlja s prednje strane kuće, 12. Preše, 13. Mlin.

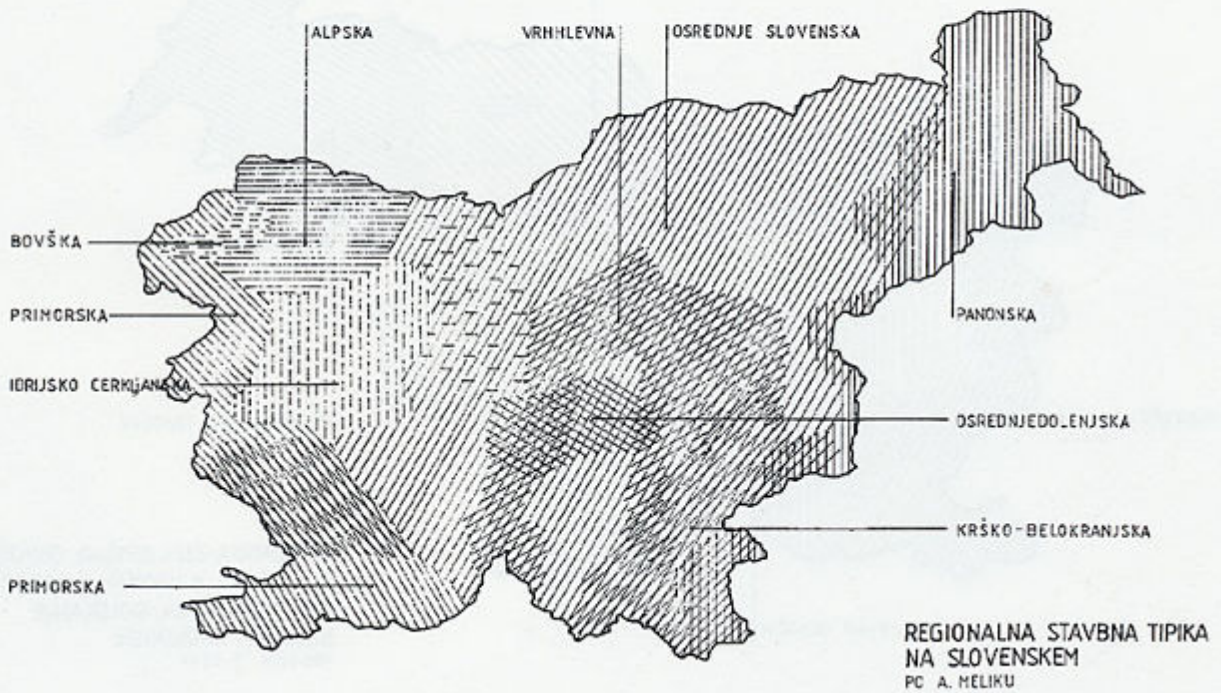
3. Tadašnja področja zaščitene prirodne baštine.

4. Področja regionalnih zavoda za zaščito prirodne i kulturne baštine (u njihovej nadležnosti provodenje neposredne zaštite).

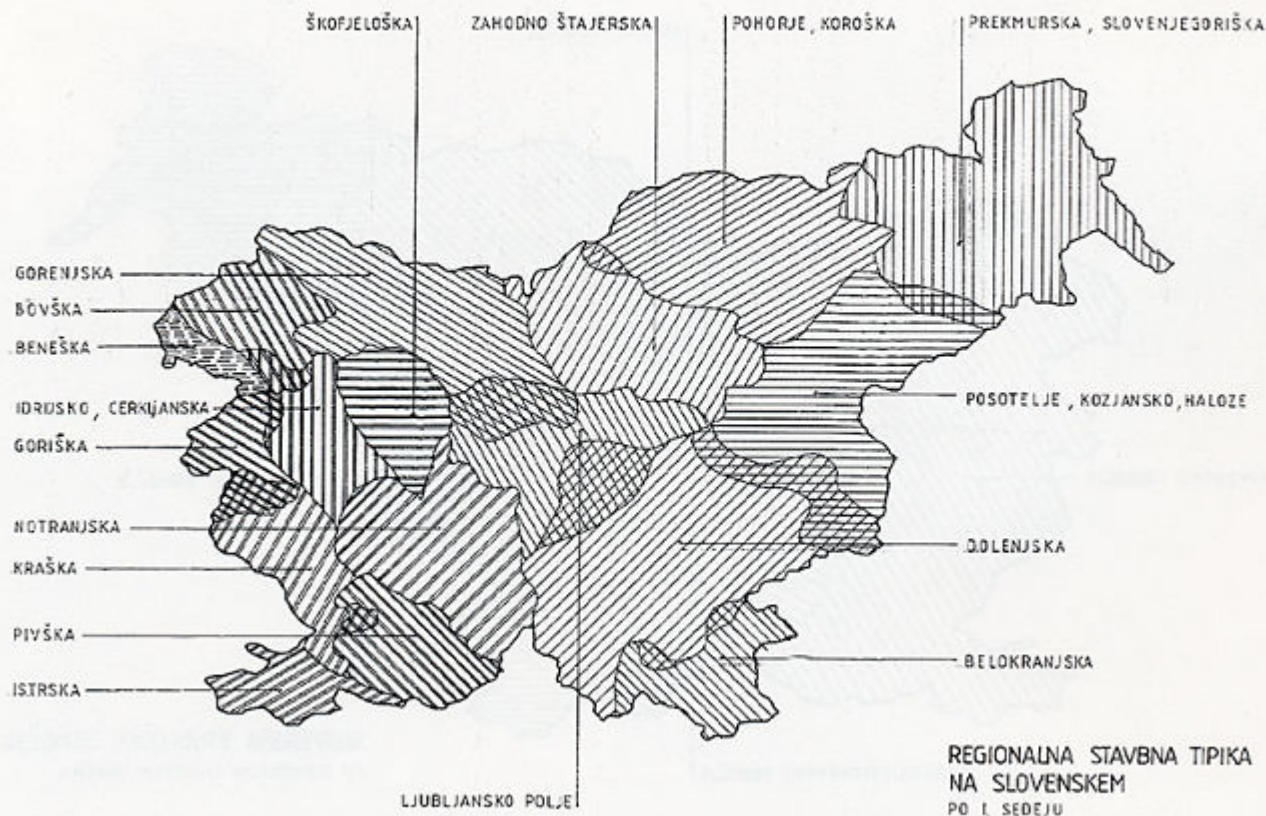

5. Slovenska etnološka področja prema "Slovenskoj narodnoj predaji".

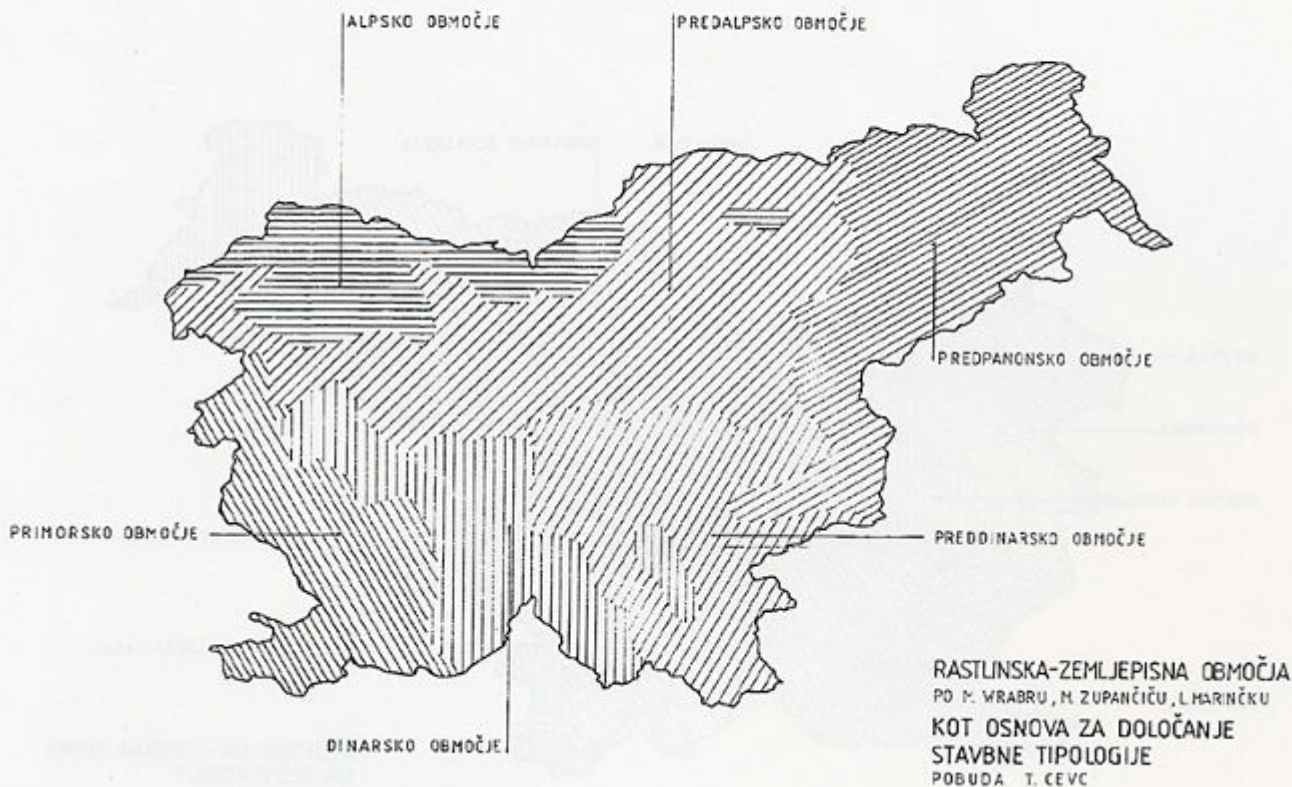

6. Regionalna tipična gradnja u Sloveniji; Melik Anton, Slovenija 1, Ljubljana 1963.

7. Regionalna tipična gradnja u Sloveniji; Sedej Ivan, Tipovi građevina u Sloveniji; Razvoj i uređenja sela u Sloveniji, Ul SRS, Ljubljana 1980.

8. Biljna-zemljopisna područja (po Wraberu, Zupančiču i Marinčeku) kao temelj za određivanje tipologije građevina - inicirao dr. Tone Cevc.

Ako pogledamo karte regionalne tipike građevina, možemo si predstaviti svu njezinu šarolikost. Tu ćemo naći raspon od četiri generalna etnološka područja sve do tipologije građevina dr. Sedea koji je "razlikovao" čak 17 različitih tipova. U početku smo se čak zauzimali za postavljanje 7 do 14 regionalnih muzeja na otvorenom svih tipova, dakle ne samo prenesenih već i onih *in situ* te rekonstruiranih, odnosno njihovih kombinacija.

Kod predstavljanja planiranog projekta posebno smo se zauzimali za što kompleksniji pristup izboru ishodišta (od zemljopisnog, društvenog do vremenskog) te za aktivniji sadržaj u smislu "živoga povijesnog seoskog imanja". Ovaj oblik muzeja na otvorenom sadržajno znači što cjelovitiju predstavu života i rada na seoskom imanju u nekom povijesnom razdoblju, a koja takav život mora odražavati u cijelosti, od objekata i njihove unutrašnjosti do pripadajućih obrađenih površina posijanih raznim kulturama, do raznovrsnih životinja tadašnjeg vremena.

U nastavku teksta ukratko ću predstaviti pojedine regionalne muzeje na otvorenom prema vremenu njihova postavljanja i problematici izvedbe cjelokupnog projekta. Zamisao Muzeja solana u Sečovlju koju je inicirao dr. Miroslav Pahor su nakon skoro dva desetljeća realizirali Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, DO Droga Portorož - pogon Solane te Meduopćinski zavod za zaštitu prirodne i kulturne baštine Piran.¹⁸ U okviru lokalnog parka u području

etnološkog rezervata nalazi se Muzej solana koji obuhvaća obnovljene fondove soli s pripadajućim objektima i dovodnim kanalom za svježu morsku vodu. U prvoj se zgradi nalazi zbirka solana koja prikazuje život i rad radnika u solanama u prošlosti. Drugi je objekt namijenjen uskladištavanju soli i boravku radnika koji sol proizvode na stari način uz pomoć oruđa i pomagala koja su se očuvala do današnjih dana. Planira se obnova glavnog kanala, a dugoročno i obnova ostalih zgrada.

Unutar protokolarnog kompleksa Brdo¹⁹ izrastao je krajem 70-ih zametak regionalnog muzeja na otvorenom prostoru koji je projektirao dr. Peter Fister²⁰. Početkom 90-ih godina pripremljeni su temelji za iskorištavanje cjelokupnog kompleksa pa je taj zametak-kuća prenesena iz Stražišča pri Kranju. - Na Zavodu Kranj inicirano je osnivanje regionalnog muzeja na otvorenom za Gorenjsku.

Prva faza predviđa dopunu postojećeg koncepta dr. Fistera postavljanjem sela prema Srednjoj Beli s ugodajem kuća i obrta.

U idućoj se fazi planira postavljanje većega seoskog imanja i planinskih objekata sjeveroistočno od već postavljenoga seoskog područja.

U idejnom se projektu razmatra²¹ objekt (od njih je 19 arhitektonski dokumentirano) koji bi se prenijeli u muzej na otvorenom u nastajanju. Dosad su prenesena i deponirana već četiri objekta. U ograđeno područje koje je time potpuno odvojeno od kompleksa Brdo, postavili su pušnicu za

sijeno iz Studora, a 1996. godine su namjeravali postaviti seosko imanje iz Srednje Bele.

Akciju postavljanja objekata na novu lokaciju blizu osnovne škole u Rogacu vodi Društvo za uređenje muzeja na otvorenom prostoru Rogatec uz stručnu pomoć Zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine Celje već od 1981. godine.²¹ Najprije su prenijeli drvenu prizemnu stambenu kuću, rodnu kuću pjesnika Jožeta Šmita iz Tlaka br. 58, sagrađenu početkom 19. stoljeća. S vremenom su prenesene i gospodarske zgrade - staje iz Rjavice br. 27. Godine 1985. postavljena je dvostruka pušnica dovezena iz Malog Tabora u Hrvatskoj. Događivanjem upravne zgrade, pčelinjaka, svinjca, zahoda, povrtnjaka i posađivanjem vinove loze i voćnjaka bila je završena prva faza izgradnje muzeja na otvorenom. Druga faza predviđa širenje prema sjeverozapadu što bi značilo peterostruko veću muzejsku površinu te otkup i rekonstrukciju Mordejeve kovačnice iz Dobovca.

Glavni programski pravac muzeja na otvorenom, koji se dijeli na "muzejski" i "turistički" dio, sadržava niz djelatnosti koje jesu ili će tek biti temeljem njegova gospodarskog i kulturnog života, a to su prezentacija baštine, stambene opreme i materijalnih oblika gospodarstva do sredine 20. stoljeća; očuvanje kulturne predaje i promocija kulturne baštine; oblikovanje vlastite i regionalne turističke i kulturne ponude.

Muzej na otvorenom, seosko imanje bogatog seljaka, zasad predstavlja jedini primjer dobro organizirane i stručno

provedene muzejske zaštite narodnoga graditeljstva koje uvelike jača kulturnu svijest u najširem smislu, a posebno za očuvanjem graditeljske baštine.

Na inicijativu kartuzijanskog samostana Pleterje koji je krajem 80-ih godina namjeravao preusmjeriti svoju informativno-prodajnu službu, u regionalni muzej na otvorenom²² prenesena su tri drvena objekta: Kegljevičeva kuća iz obližnjeg naselja Ostrog - 1, stambena kuća iz Mihovog - 2, i pušnica - 3. Kegljevičeva kuća, izgrađena 1833. godine, namijenjena je za muzejsku i obrazovnu djelatnost. Drugi stambeni objekt planiran je kao prijamni prostor samostana i kao prostor za prezentaciju domaćeg obrta iz tog područja. Planira se i premještanje gospodarskih zgrada - 4, svinjca - 5, sušionice - 6, i bunara, te uređenje okoline i sadnja voćnjaka.

Na sjeverozapadnom rubu Maribora pod obroncima vinorodnih brežuljaka leži Račji dvor, dvorac nekadašnjeg admontskog samostana. Dvorski objekt s okolinom, gdje stoji još aktivno seosko imanje, predstavlja prikladnu lokaciju za postavljanje muzeja na otvorenom²³ koji nastaje na temelju već izrađenog plana kao uvjeta za sve daljnje radove. Kod planiranja sadržaja taj je vinogradni dvorac određen za središnji objekt (kakva mu je uloga bila i u prošlosti) s upravnom, informacijskom, ugostiteljskom i muzejskom ulogom. Grubi sanacijski radovi na dvorcu su završeni, a radovi se usmjeravaju na prezentaciju triju regija s tri pripadajuća tipa seoskih imanja s Dravskog polja, Slovenskih gorica i Pohorja s Kozjakom. Već je prenesen sitni

inventar, a planira se i prijenos seoskog imanja s Remšnika. Kod predstavljanja negdašnjeg života i rada, osobito starih vinogradarskih, ratarskih i voćarskih kultura i stočarstva, središnju će ulogu odigrati obližnja poljoprivredna škola.

Uz probleme prisutne pri izvedbi projekta i vezane uz nedovoljno usklađeno djelovanje konzervatora i muzeologa, postoje i nejasnoće kod dugoročnih programa pojedinih muzeja na otvorenom, kao i pomanjkanje potrebne dokumentacije o prostornom planiranju.

Što se tiče sadržaja kod planiranja pojedinih muzeja na otvorenom najviše im nedostaje težnje za cjelovitim prikazom života u prošlosti, ne samo seoskog stanovništva već i života svih ostalih društvenih slojeva na selu, primjerice život na trgovima, u dvorcima itd. Muzeje na otvorenom prostoru ne smijemo i ne možemo odvajati od neposredne okoline (tako npr. branim potrebu za nedjeljivim tretiranjem Muzeja na otvorenom prostoru Rogatec i okoline s dvorcem, veleposjeda Račji dvor i prenesenih seoskih imanja, dvorca Brdo i sela u nastajanju itd.).

Posljednjih se godina sve češće postavlja pitanje vlasništva nad zemljištem te određivanje upravitelja njihove izgradnje. Neophodnih normativa i standarda za postavljanje i djelovanje muzeja na otvorenom nema pa su nejasnoće i problemi oko načelnih pitanja izvedbe, sadržaja, itd. sve veći.

Uspješno rješavanje konačne izvedbe i rada projekta Mreže regionalnih muzeja na otvorenom zasad vidim samo u okviru

redovnog djelovanja Slovenskog etnografskog muzeja kao njegove dodatne djelatnosti, što bi u mnogočemu riješilo i druge probleme (npr. kadrove, vlasništvo, doradu sadržaja). Samo stručni nadzor Slovenskog etnografskog muzeja nad posebnim strukovnim organizacijama koje bi upravljale muzejima na otvorenom, ne bi bio dugoročno uspješan i stručan. Osnivanje posebne samostalne organizacije koja bi upravljala svim muzejima na otvorenom - zbog nedjeljivosti i cjelovitosti muzejske prezentacije u klasičnom smislu, i iste takve prezentacije u muzejima na otvorenom, kakvu bi mogla obavljati samo središnja etnološka ustanova - sasvim sigurno ne dolazi u obzir sa stručnog, organizacijskog i logičkog gledišta.

Ako pogledamo glavni razlog za postavljanje prvog muzeja na otvorenom, Muzeja Skansena u Stockholmu, vidimo da ga je osnovao Artur Hazelius zbog dotad uobičajene, a neprikladne, muzeološke prezentacije seoske kulture i gospodarstva.²⁴ Njegova ideja muzejske zaštite i prezentacije lokalnog i regionalnoga kulturnog identiteta je i nakon više od sto godina još uvijek suvremena te u vrijeme političkog i gospodarskog udruživanja Europe dodatno jača.

Ako pogledamo oba teksta osnovne i dopunjene Deklaracije o muzejima na otvorenom²⁵ vidjet ćemo da su glavne zadaće muzeja (skupljanje, premještanje, opremanje, održavanje) usmjerene na održavanje i prezentaciju te da služe znanosti i obrazovanju bez posebnih želja za ostvarivanjem dobiti.

Kod muzeja na otvorenom moraju se osobito uzimati u obzir sljedeće razine rada: istraživanje, planiranje, izvedba i djelovanje. Uz neophodnu interdisciplinarnu suradnju stručnjaka u tim aktivnostima uglavnom vidim zadaće koje su vezane za muzejsku, a ne na zaštitnu djelatnost, koja je ograničena na aktivne zaštitne korake (prijenos objekata) i njihovo redovno održavanje (tijekom djelovanja muzeja na otvorenom). Time nikako ne mislim potpuno rasteretiti konzervatorske djelatnosti svih dosadašnjih zadaća kod osnivanja muzeja na otvorenom prostoru, već želim naglasiti značaj srodne, muzejske struke.

Važan zahtjev sadržan u dopuni Deklaracije²⁶ jest istraživanje - i to temeljno muzejsko a ne zaštitno, cjelokupne narodne kulture, svih povijesnih i društvenih procesa u najširem smislu. Samo na temelju detaljnih istraživanja možemo točnije odrediti program muzeja na otvorenom, gdje se na prikladniji način nego u klasičnom muzeju može predstaviti povezanost između načina gospodarenja i života u prošlosti, promjene načina života te njihov utjecaj na naš sadašnji život.

BILJEŠKE:

1. Murko, Matija. Narodopisna razstava češko-slovenska v Pragi I, 1895. g. Letopis Slovenske Matice za leto 1896., Ljubljana, 1896., str. 75.-137.
2. Mantuani, Josip. Domovinsko varstvo, "as", 2./VIII, Ljubljana, 1914., str. 6.-101.
3. Kotnik, France. Etnografski muzej v Ljubljani v letu 1939., "Etnolog", XIII, Ljubljana, 1940., str. 170.-174.
4. Program izgradnje od 1947.-1951. g.: Izgradnja Etnografskog muzeja u Ljubljani, dopis br. 175./46., 3. 10. 1946., Arhiv SEM u Ljubljani.

5. Zakonodavstvo o zaštiti spomenika, Zaštita spomenika I, Ljubljana, 1948., str. 3.-6.
6. Orel, Boris. Problematika varstva etnografskih spomenikov v Sloveniji, "Slovenski etnograf", VI-VII, Ljubljana, 1954., str. 11.-34.
7. Isto. Muzej na otvorenom prostoru i zaštita etnografskih spomenika, "Naši razgledi", 28. 9. 1957., str. 423.-424.
8. Narodno pravo, Izdanje uz otvorenje rekonstruiranih partizanskih tiskara u Muzeju narodnog oslobođenja LRS, Ljubljana, 21. 7. 1956.
9. Knific, Vladimir. Muzeji narodnog graditeljstva u Sloveniji, zbornik savjetovanja *Zaštita spomenika narodnog graditeljstva*, Beograd, 1984., str. 182.
10. Krnel-Umek, Duša. Sastanak SED o muzejima na otvorenom 9. 2. 1978., "Glasnik SED", 18./1978., Ljubljana, 1978., br. 1., str. 1.
11. Grada sa savjetovanja etnologa i arhitekata o muzejima na otvorenom te o rekonstrukciji graditeljske baštine, "Glasnik SED", 21./1981., Ljubljana, 1982., str. 49.-86.
12. Odluka o parku revolucionarnih tradicija općine Domžale, Uradni vestnik općine Domžale 8./84.-11, 4./85.
13. Sudionici su bili: Irena Keršič (SEM), Silvester Gaberšček, Aleš Hafner (oboje na Zavodu Kranj) i potpisana: Silvester Gaberšček, *Das slowenische Freilichtmuseum bei Schloss Krumperk, Zbornik 14. konferencije Saveza europskih muzeja na otvorenom prostoru*, Rožnov, 1991., str. 124.-127. Irena Keršič, *Ideas and questions arising in connection with the establishment of the open-air museum in Slovenia*, navedeno djelo, str. 128.-132., Zvezdana Koželj: *Freilichtmuseum - Eine zusätzliche Form des Schutzes des unbeweglichen ethnologischen Erbes in Slowenien*, navedeno djelo, str. 133.-138.
14. Koželj, Zvezdana. Mreža regionalnih muzeja na otvorenom kao dodatni oblik zaštite nepokretnih spomenika, "Glasnik SED", 32./3, Ljubljana, 1992., str. 23.-27.
15. MNP je znanstveno planirana, vođena i nadzirana ustanova koja na izabranom zemljištu prikazuje način stanovanja, izgradnje građevina, života u određenoj kulturi, osobito u komparativnom smislu (na selu i u gradovima, u predindustrijsko i u industrijsko vrijeme). Mora biti otvorena za javnost, a služi znanstvenim i obrazovnim ciljevima. Prema čl. 3. ICOM-ovih pravila dobit ne smije postati glavna svrha ustanove. Više o tome Irena Keršič: Dopune k Deklaraciji o muzejima na otvorenom, "Etnolog", 2./2. (LIII), Ljubljana, 1992., str. 405.-415.
16. Svrha MNP je skupljanje i premještanje građevina na posebno izabrana mjesta gdje bi se opremile pripadajućom opremom te održavale, a također zaštita i očuvanje narodne tradicije, a ne uskladištavanje građevina koje se drukčije ne mogu zaštititi. Više o tome u prilogu Irene Keršič: Mreža regionalnih muzeja na otvorenom u Sloveniji i ICOM-ova Deklaracija o muzejima na otvorenom iz 1957. godine, "Etnolog", 1. (LII), Ljubljana, 1991., str. 227.-234.
17. Više o tome u člancima objavljenim u "Glasniku SED", 32./3., Ljubljana, 1992., iz pera potpisane: Formation of the Regional open-air museum network in the Republic of Slovenia, *Zbornik 15.*

konferencije Saveza evropskih muzeja na otvorenom, Stockholm, 1993., str. 118.-121.

18. Sečoveljske soline včeraj - danes - jutri, Katalog br. 5. Pomorskog muzeja Sergej Mašera u Piranu, Piran, 1987.

Muzej solana, Katalog br. 7. Pomorskog muzeja Sergej Mašera u Piranu, Piran, 1992. Eda Benčič-Mohar, Muzej solana: Putevima narodnog graditeljstva Slovenije, Ljubljana, 1994., str. 24.-26.

19. Graberšček, Silvester. Muzej na otvorenom na Brdu pri Kranju, "Glasnik SED", 32./3., Ljubljana, 1992., str. 29.-34.

20. Fister, Peter. O slovenskem muzeju arhitekture, "Glasnik SED", 32./3., Ljubljana, 1992., str. 15.-22.

21. Hazler, Vito. Muzej na otvorenom Rogatec, "Glasnik SED", 33./1., Ljubljana, 1993., str. 10.-21.

Isto. Muzeji na otvorenom u Sloveniji, "Traditiones", XXII, Ljubljana, 1993., str. 121.-126.

Isto. Rogatec, zaštita prirodne i kulturne baštine, 1993., Ljubljana, 1994., str. 54.-55.

Muzej na otvorenom Rogatec, Putevima narodnoga graditeljstva Slovenije, Ljubljana, 1994., str. 92.-93.

Hazler, Vito - Koželj, Zvezda. Muzej na otvorenom prostoru, Rogatec, 1995.

Isto. Projekt religioznih djelatnosti na primjeru muzeja na otvorenom prostoru Rogatec, Zaštita spomenika 37 (u tisku).

22. Strgar, Dušan. Ponovno postavljanje drvene kuće Ostrog 26, "Oglasnik SED", 32./2., Ljubljana, 1992., str. 43.-44.

Isto. Apnenik - Muzej na otvorenom prostoru, Putevima narodnog graditeljstva Slovenije, Ljubljana, 1994., str. 76.-77.

23. Skalicky, Jelka. Račji dvor, zaštita prirodne i kulturne baštine, 1993., Ljubljana, 1994., str. 56.-57.

Muzej na otvorenom prostoru Račji dvor, Bilten br. 1., Maribor, 1995.

Muzej na otvorenom prostoru Račji dvor, Bilten br. 2., Maribor, 1996.

24. Biornstad, Palm. Westberg, Skansen-Stockholm, A short guide for visitors, Stockholm, 1988.

25. Gledaj navedeni članak Irene Keršič u bilješci 16.

26. Keršič, Irena. Dopune k Deklaraciji o muzejima na otvorenom prostoru, "Etnolog", 2./2. (LIII), Ljubljana, 1992., str. 408.

SUMMARY: The Problem of the Network of Regional Open-air Museums in Slovenia

The author presents the development of the idea of creating open-air museums (which appeared very early on in our country) as the most appropriate means of presenting the rural way of life and work in the past. The paper also shows the state of the discipline of protecting monuments and buildings which are a part of the ethnological heritage, the reasons for and the necessity of creating open-air museums as the joint task of conservation experts and museums, with the provision that as many disciplines as possible be included in the project. Along with the presentation of the current project titled "The Network of Regional Open-Air Museums", which should no longer be the result of collecting "discarded", but valuable monuments, also important is the problem of the way they are realised, as well as the well-argued initiative for the more active involvement of the central ethnographic museum institution, where it should have a leading part in the project; along with solving problems of a lack of space this institution should in an adequate way expand the content and the physical scope of its work.